

A regéci porcellán.

DIVALD KORNÉL-tól.

A porcellán a legtávolibb kelet ajándéka. Alighogy először 1508-ban portugál hajósok, majd németalföldi kereskedők útján forgalomba került, Európa keramikájára a kínai porcellán századokon át mélyreható befolyást gyakorolt. Mint a bölcsek követ, úgy keresték titkát. S hogy felfedezése egyhamar nem sikerült, az európai fayence mesterei mindenfelé, legalább külsejében utánózták. Magyarország kutatásunk mai állása szerint ebben a versenyben jelentősebb módon nem igen vett részt. A XVI. és XVII. század a harcok szüntelen viharainak ideje nálunk. A XVIII. században pedig nemzeti harcaink leveretése után Ausztria gazdasági túlsúlyával annyira megbénító módon nehezedett az országra, hogy hajdan virágzó ipari technikáink közül nem egyet teljesen elfojtott s szinte lehetetlenné tett minden új, de különösen költséges kísérletezésekkel járó újszerű vállalkozást. Még jó, hogy fehérfazekasaink egy ideig legalább keramikánk régi hagyományait fentartották. Ezek eredete alighanem olasz hatásra vezethető vissza. Az olasz keramika remekei már a XV. században sem voltak nálunk ismeretlenek. A Mátyás király címerével ékes 1480—1485-ből való forlíi majolikakészlet néhány darabja a londoni South Kensington múzeumban és az amerikai Morgan gyűjteményében bizonyítja ezt. Legrégibb eddig ismert ónmázás fayence emlékeink a XVII. század elejéről szintén olasz hatást mutatnak.

Keramikánknak ez utóbbi érdekes emlékeivel már több írónk és kutatónk foglalkozott. A Pasteiner Gyula szerkesztésében a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben megjelent „Művészi Ipar” című folyóiratnak csaknem minden kötetében találunk idevágó fejtegetéseket. Ezeket javarészt Petrik Lajos, Szendrei János, Pap János és Diner Dénes József írták, akiken kívül régi keramikánknak Wartha Vince is sok figyelmet szentelt.*) A „Művészi Ipar”-ban ismertetett ónmázás fayence-emlékeink sorában nem egy van, amely az ú. n. jezsuita porcellánt utánozza, vagyis azokat a címeres s más módon díszített kínai porcellántalakat, amelyek a távoli keleten misszionáriuskodó jezsuiták rendelésére készültek és ugyancsak az ő közvetítésükkel kerültek Európába. XVIII. századbeli ónmázás fayenceinken bizonyára a delfti munkák útján közvetített hatás alatt sűrűen merülnek fel kínai és japáni díszítő motívumok. Hogy a porcellán titkának keresésében magyar ember is részt vett, arra vonatkozólag érdekes, ha nem is kézzelfogható adatot közölt Békey István. Szerinte londonban egy magyar fazekas a XVIII. században porcellánt gyártott**).

Mint a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben felendülő kulturális életünknek más terén is, feljebb felsorolt kutatóinknak keramikánk multjának vizsgálásában mindmáig nem igen akadtak követők. S minthogy vállvetett munka nélkül ezen a téren vajmi nehéz jelentős eredményekre szert tenni, kutatásaikat úgy látszik azért maguk is félben hagyták. Ma már csak Petrik Lajos foglalkozik közülük tüzetesen a keramikával, de ennek jóformán csakis gyakorlati oldalával. Technológiai kísérleteiről nem egyszer hallunk hírt, amely örvendetes távlatot nyit agyagművességünk jövőjébe. Keramikánk multja iránt azonban az érdeklődés mintha egyre kisebbednék, holott jövője különösen

a művészi fejlődés szempontjából annál nagyobb eredményekkel biztat, minél inkább van módjában a mult hagyományain okulni, ezek alapjára támaszkodni.

Agyagművességünk történetéről és művészi fejlődéséről ismereteink elsősorban azokon az emlékeken alapulnak, amelyek fővárosi közgyűjteményeinkben láthatók.

A jelen század eleje óta a vidéken, szinte minden vármegyében, egész sor múzeum keletkezett, amelyek közül nem egy rendszeresen fölkatartott és összegyűjtött emlékeivel ugyancsak hatalmasan egészíti ki a fővárosi gyűjtemények egy-egy technika körébe vágó emlékcsoportját. Vidéki múzeumaink keramikai tárgyainak publikálása esetén agyagművességünk történetére vonatkozó ismereteink egy csapásra ugyancsak bővülnének. Sok kérdés kerülne eldöntésre, amely érdemes úttörőink működése óta mindmáig vitás. Ilyen például a Svájc-ból Morvaországon át hozzánk bevándorolt német anabaptisták, a habánok szerepe keramikánkban. Iróink egy része ónmázás fayence-készítésünk meghonosítását, emlékeinek túlnyomó és javarészt még ma is ezeknek a három északnyugati vármegyénkben letelepedett jövevényeknek tulajdonítja. Soraikban azonban évkönyveik bizonyossága szerint a legkülönfélébb mesteremberek voltak s alig hihető, hogy kizárólag a habán fazekasok árasztották el évszázadokon át az országot fehér cseréparúkkal. Az ország különböző részeiben még ma is élő speciális technikák tüzetes tanulmányozása agyagművességünk nem egy régi korszakára deríthetne érdekes fényt. Itt csak a bekarcolt díszítésű hontmegyei béldi cserepeket említem fel, amelyek legrégebb példái színes mázakkal kitöltött mértani motívumaikkal középkori agyagművességünk stílusára engednek következtetést. A Szepességen itt-ott látható régi sómázás cserépedényeket ottani gyűjtők Szepesszombat városának egykor híres fazekas családjával, a Thanhofferekkel hozzák kapcsolatba. S vidéki gyűjteményeink gondos átvizsgálása annak kiderítésével is biztat, hogy a porcellán, vagy legalább a titkának kiderítésével foglalkozó kísérletek multja Magyarországon is jóval régebb, mint ahogy ezt ma általában hiszszük. A győri bencések gimnáziumának gyűjteményében van egy igen sajátos hatású, feketén érezett, vérvörös színű, átlátszatlan, helyesebben áttetsző üvegedény, amelyet néhány hasonló színű üvegcsereppel Kőszegen egy barlangban találtak meg*). Az edény alakja XVIII. századbeli ónmázás fayence-kancsókra emlékeztet s bár készítésének módja az üveg technikájára vall, anyaga oly sajátos, hogy láttára szinte önkéntelenül is a német Böttger, a porcellán európai feltalálójának első vörös színű munkáira gondolunk. Nem lehetlenség, hogy ez a kőszegi üvegkancsó egy feledésbe merült porcellánkutatónk munkája, aki ugyan még a frittporcellánig sem jutott. Iparművészettörténeti szempontból kísérleteinek e ránk maradt emléke azonban nem kevésbé érdekes, mint a XVIII. században nálunk is készült tejüvegedények, amelyek gyártásának rúgója szintén a porcellán utánzása volt.

A felsőmagyarországi Rákóczi Múzeumban huszonkilenc regéci és telkibányai fayence- és kőcserépedény sorában van egy szép, festett virágokkal díszített porcellánváza, alján Regéc jelzéssel**). A regéci porcellánról

*) *Börzsönyi Arnold*: A győri kath. főgimnázium régészeti múzeumának üvegtárgyai. Az intézet értesítőjében 1890—91.

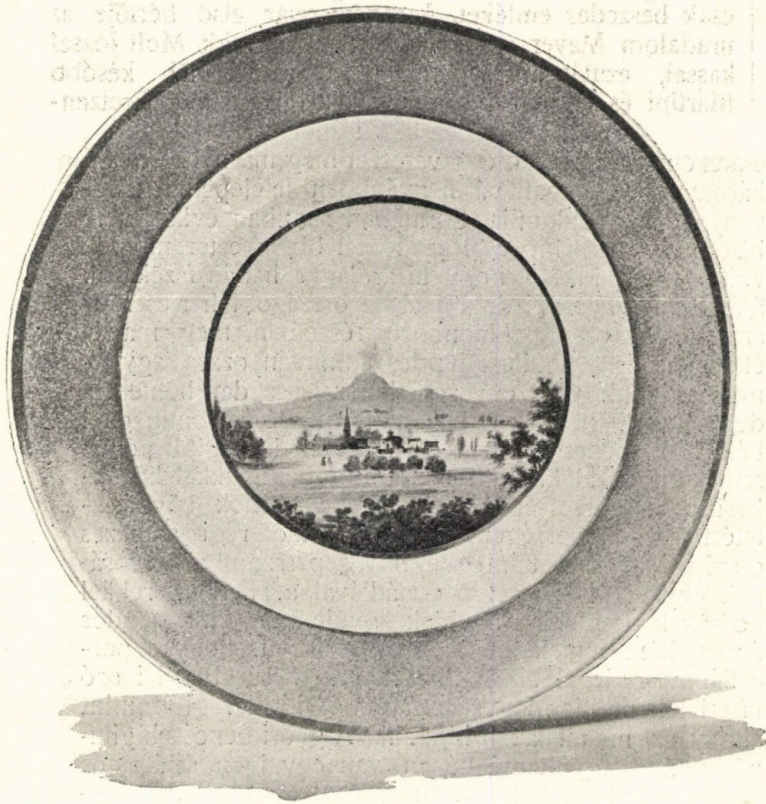
**) *Mihalik József*: A kassai múzeum gyűjteményeinek leíró lajstroma. Kassa, 1903. 2434—2467.

*) Iparművészet Könyve. II. kötet. Budapest, 1905.

**) „Művészi Ipar” II. kötet, 3. szám.

adatok irodalmunkban már régen ismeretesek. Petrik Lajos, a telkibányai kőcserépgyár akkori vezetőjének hagyományon alapuló közlései nyomán a Művészi Iparban írt erről. Wartha Vincze az Iparművészet Könyve-ben a regéci porcellánról addigi ismereteinket a következőkben foglalja össze:

„A telkibányai gyárat, mely ma is fennáll, 1820 körül Bretzenheim Nándor herceg alapította. Ott készült az első magyar porcellán is, amelyből néhány darab még a sárospataki kastélyban van. A régiebb bérlők alatt szürkés színű, félporellánszerű árú készült és amellet fayence is. Az ezen időszakból kikerült árúk „Regéc”-cel vannak bélyegezve és a bécsi porcellán mintájára évszámmal is el vannak látva, t. i. úgy, hogy az ezres nincs kiírva. Így van jelezve az Iparművészeti Múzeum, gyűjteményében levő két díszes fayence-tányér. Az egyik

1. ábra. Regéci porcellántányér 1845-ből. Budapest. Orsz. Iparművészeti Múzeum. Az Iparművészet Könyve nyomán.

amelyiknek közepén Regéc vidékét ábrázoló tájkép látható, a helynév mellett 815, a másik kisebb darab 839 évszámot visel.“ Az utóbbi tányér apró virágos díszű és cseh porcellán mintájára készült. Az előbbit, amely 1. képünkön látható, szélén piros sáv díszíti. A fenekére nyomott évszám kissé elmosódott s ha annak is látszik, nem 815., de 845. Ennek bizonyosága az alább ismertetett kancsó, amelyen a 845. évszám tisztán olvasható, s amely anyagát, díszítése módját tekintve, valószínű párja az Iparművészeti Múzeum porcellántányérjának.

Wartha Vince műegytemi keramikai gyűjteményében a regéci gyárat három darab képviseli. A legrégibb ezek sorában a 24 cm átmérőjű kőcseréptányér, amely színén, a máz alatt kék és zöld festékekkel árnyalt, préselt rózsaaalakot mutat. Ennek bélyege REGÉCZ 840. A szélein zöld petrezselyem-levelek füzérével ékes, 30 cm átmérőjű háromszögletes tál anyaga fayence, jegye REGÉCZ D. 843. Hasonló petrezselyem-levelek díszítik a Műegytem gyűjteményének ama kőcseréptányérát,

amelynek fenekén évszám nincs, de a REGÉCZ jelzésen kívül itt még egy körben laposan kidomborodó s keresztet ábrázoló, a tányér alapanyagába szintelenül benyomott bélyeget is láthatunk.

Székesfővárosi gyűjteményeinkben tehát, mint az eddigiekből láttuk, egyaránt vannak Regécz jelzésű fayence-, kőcserép- és porcellánedények. Felvidéki kutatásaim közben szintén nem egy helyen találtam Regéc jelzésű porcellánedényeket. Többnyire jelentéktelen díszű virágvázáék, nagy fedeles hengeralakú edények voltak, amelyeket oldalukon a magyar címer kicsiny élénk színű képe díszített. Egy ilyen — valószínűleg gyógyszer-tári — edény a selmecbányai múzeumban látható. Ezek a technikai szempontból véve szintén figyelemre méltó valódi porcellántárgyak magukban véve nem igen kellették fel figyelmemet. Csak amikor a kassai múzeum szép virágos díszű regéci porcellánedényét láttam, szántam rá magamat arra, hogy a pataki kastélyban fennmaradt munkákat is megtekintem, amelyeket irodalmunk a fenti idézet bizonyosága szerint is eddig csak hallomásból ismer. Windisch-Grätz Lajos herceg, a sárospataki vár urának szíves jóvoltából módomban volt a XIII. századbeli lakótoronyhoz fűződő, ma is lakott épületnégszög összes termeit és szobáit átvizsgálni s egy, valamikor 160 darabból álló asztali készletnek maradványain, a még ma is félszáznál több, egyszerűbb virágmustrás regéci porcellánedényen kívül egész sorozat remekbe készült darabot találtam itt, amely ugyancsak alkalmas arra, hogy további kutatásra ösztönözzön.

Mint hogy a regéci porcellángyára vonatkozó eddig ismert adatok pusztán a szóhagyományon alapulnak, elsősorban a gyárra vonatkozó iratok után érdeklődtem. A pataki uradalomnak a trinitáriusok egykori kolostorában elhelyezett levéltárában, ennek hozzáférhető részében a regéci porcellángyára vonatkozólag csak általános érdekű adatokat találtam. De már ezek is megerősítik Mihalik József véleményét, hogy a regéci porcellángyártásában a gyár alapítója, Bretzenheim Ferdinánd herceg is „érvényesítette befolyását s az ő idejében a legjobb ízléssel kiállított félporellántárgyak készültek a gyárban“. A pataki uradalmat, amelyhez akkor Regéc, Tolcsva és Talya is tartozott, Bretzenheim Ágost herceg, aki II. József császártól nyerte hercegi címét, 1806-ban a bódéni tó mellett fekvő Lindauért cserébe szerezte meg. Patakból és tartozékaiból álló magyarországi uradalmába 1808-ban iktatták be ünnepélyesen. Ágost herceg azonban állandóan még Bécsben lakott. Amikor 1823-ban meghalt, fia Ferdinánd Bécsből Patakra viteti holttestét s ő maga itt telepedik le. 1827-ben magyar indigenatust kér a maga és öcsce számára s lélekben és nyelvben épp úgy, mint a Patakon ma birtokos Windisch-Grätz hercegi családnak második nemzedéke szintén, egészen megmagyarosodott. Sárospatakon, különösen a főiskola ifjúságának körében, még ma is temérdek adoma kering, amely rendkívül rokonszenves fényt vet Bretzenheim Ferdinánd herceg egyéniségére, bonhomijára és magyarságára. A pataki várban azonkívül nem egy adatot találtam, amely arra is élénk fényt vet, mily nagy mértékben érdeklődött a herceg a magyarság multja iránt. A vár mai tulajdonosának grafikai gyűjteményében van egy Houfnagel-féle eredeti rézmetszet, amelyet Bretzenheim Ferdinánd herceg a rajta levő felirat szerint a pataki várral szemben volt Syracusea nevű korcsmában talált, s Sáros vármegye közönségének küldött el oly célból, hogy a vármegye hitelesítse, csakugyan Sáros várát ábrázolja-e a fentmondott kép. A metszetet ily értelmű hitelesítő záradékkal küldték vissza Patakra, a herceg

könyomatban sokszorosította s ismerősei körében terjesztette a képet, amely egyik legnagyobb várunkat még ép állapotban ábrázolja.*)

A regéci uradalom keramikai gyárát valószínűleg még Bretzenheim Ágost herceg alapította, még pedig oly célból, hogy erdőinek fáját értékesítse, aminek ez a fejletlen közlekedési viszonyok miatt akkoriban nálunk más felé is szinte az egyetlen módja volt. Wartha Vince szerint valamikor Sárospatakon is volt fayence-gyár. Ennek emlékeiből azonban semmi sem maradt ránk, aminthogy a habánok idevágó működésének sem maradt fenn kézzelfogható nyoma, akiket I. Rákóczi György Csejtéről 1645-ben telepített le Sárospatakon, ahol I. Rákóczi Ferenc korában a katolikus hitre tértek.**)

A sárospataki fazekasok legrégebbi ránk maradt munkái, amelyekből a sárospataki főiskola gyűjteménye őriz néhány érdekes példát, a múlt század harmincas éveiből valók. Ezek a nagyméretű, tarkamázás és domborműves alakos díszű, feliratos korsók és kancsók figyelemreméltó technikai ügyességről tanúskodnak, de velejükben

is sarkalta. Sajnos, a pataki levéltár legérdekesebb részét, ahol az uradalom egyik régi tisztviselőjének értesítése szerint a regéci gyár számadáskönyveit és a hercegnek a gyárra vonatkozó levelezését őrzik, nem sikerült átvizsgálnom. A boltozott helyiség nehéz vasajtájának régi szerkezetű zárába ugyanis, amelyet évtizedek óta nem nyitottak fel, a múlt év őszén, amikor ki akartuk nyitni, beletörött a kulcs. A helybeli lakatosok akkor, cséplés idején, cséplőgépeikkel a határ községeit járták sorra s hogy visszatértek, úgy látszik nem sikerült az ajtót feltörniök, mert erről az uradalom ígéretének megfelelően mind máig nem kaptam hírt. Ha tehát ilyenformán a regéci porcellángyár multjának összes vonatkozásaira nem deríthetünk is világosságot, fénykorának a múlt század negyvenes éveiből a pataki várban ránk maradt s eddig ismeretlen munkák magukban véve is ugyancsak beszédes emlékei. A regéci gyár első bérlője az uradalom Mayer nevű igazgatója volt, akit Moll József kassai, ezután Friedmann boldogkőváraljai, később Martini és Gerhardt kassai lakosok követtek*) Bretzen-

2. ábra. Gyertyatartók és virágvázák. Regéci porcellánok. 1842—1846.

nem igen különböznek más vidékeken fennmaradt egykorú közönséges fazekasárúktól. S azt a hírt, amelynek a pataki fazekasok a múlt század második felében Magyarország északkeleti vármegyéiben örvendtek, alighanem annak köszönhető, hogy a század derekán a regéci gyárban sajátították el a parasztfazekasságon felülemelkedő technikai készségüket, amelynek művészi irányban való fejlesztése tekintetében nem régiben az állam gondozásából történt intézkedés.

Ez azonban, alighanem a megváltozott szociális és közgazdasági viszonyok miatt, eddigelé nem vezetett eredményre.

Bretzenheim Ferdinánd herceget regéci keramikai gyárának felkarolására és művészi fejlesztésére, azonkívül hogy ő maga is műkedvelő festő volt, sejtelmem szerint alighanem gróf *Széchenyi* István munkáinak hatása

*) Egervári *Potemkin* Ödön Sáros vármegye monografiájában szintén említi ezt a metszetet s a rajta levő hitelesítő sorokat, de csak hallomásból. Ez az oka a mulatságos félreértésnek, hogy a metszetet szerinte Syracuse városában Sziciliában találták s a herceg onnan hozta Patak várába.

**) *Áldassy* Antal: Az anabaptisták Magyarországon. Katholikus Szemle, 1893, 805. s. köv. 1.

heim Ferdinánd herceg, akinek vagyoni romlásában a a porcellángyártás terén való költséges kísérletezéseinek is része lehetett, 1855-ben halt meg. Pataki uradalma az erre bekebelezett kölcsöne fejében özvegyére, született Schwarzenberg Karolina hercegnőre szállott, aki alatt a regéci keramikai gyár 1860-ban telkibányai fayence-gyárrá alakult át, amely 1899-ig Fiedler Gyula kezén volt, akitől Wiltich és társa vette át. Wiltich Gusztáv idejében, az 1870 óta szinte kizárólag közönséges fayence- és kőcserépáruval foglalkozó gyár, amely később Hollóházával egyesült, fayence-edényeinek művészi díszítésével vált ki, amelyet régi hímett és festett emlékeinkből merített magyaros motívumok jellemeztek. A gyár művészeti törekvéseinek azonban alighanem szintén a regéci gyár fénykorának művészi hagyományai voltak a rúgói.

A feljebb már ismertetett s a sárospataki várban ránk maradt emlékek bizonyossága szerint a regéci gyárban Bretzenheim Ferdinánd herceg idejében is, körülbelül 1838—1848 között, készült közönséges fayence, helyesebben kőcserépáru. A pataki várban

*) Mihalik József i. m. 193. l.

egy ovális, angol mintára készült 21—27 cm-nyi kemény fayence-tányérra rányomott s tájképet ábrázoló rézmet-szetű kép díszít. A tányér fenekén ez a benyomott bélyeg olvasható: REGECZ 840. Egy másik fehér-mázaz fayence-mosdótálon 1844-ből kék szegélyszávot, szétszórtan festett apró virágokat, közepén szintén kék rózsát látunk, sablonszerű alakításban. Jóval érdekesebbek ezeknél a porcellántárgyak, amelyek hófehér színében alig észrevehető szürkés árnyalat vegyül s amelyek mintái az egyik-másikkal kapcsolatba hozható eredetiek alapján ítélve, egykorú bécsi és ellenbogeni porcellánok voltak. Ez azonban csak az edényformákra vonatkozik. A legszebb regéci porcellánokat festett díszítésük oly művésziessé teszi, mintha a múlt század negyvenes éveiben az akkor már hanyatlásnak indult bécsi porcellán kelt volna figyelemreméltó virágzásra Zemplén és Abauj vármegyék határán. Hogy hol vette Bretzenheim herceg porcellángyártásához a nyersanyagot, azt

készült négy regéci porcellánkosár közül kettőt kék színű festett lombos szegély, kettőt ugyanilyen, de aranyozott szegély díszít s valamennyinek a bélyege: REGECZ 839. Ugyancsak bécsi porcellán volt a mintája s ettől szinte meg sem különböztethető, annak a hat 26 cm magas gyertyatartónak, melynek fenekén kurzív írással bekarcolva a regéci jegy az 1842-es évszámmal látható. A fehér alapon kidomborodó virágokat s a gyertyatartó fejét és alját kékkel festett vonalak élénkítik. (2. ábra.) Eredeti minta után készülhettek az ugyanezen a képen látható tulipánalakú virágtartóedények, amelyeket a vas-kos virágtöveken solymárt ábrázoló szobrocška díszít. A 26 cm magas virágtartók közül kettő fehér-mázaz, a harmadik, amelyről a solymár alakja letört, zöld-sárga és vörös ólom-mázaz festékkel színezett s részben aranyozott is. Az előbbi kettő a REGECZ bélyeg mellett látható évszám szerint 1846-ban, az utóbbi 1847-ben készült.

3. ábra. Regéci porcellánkosók. 1845—1846.

csak az idevágó levéltári adatok várható föl kutatása esetén fogjuk megtudni. Petrik Lajos szerint a telkibányai fehér agyag, amely trachit-vidékről származó riolitok s nem földpát, vagy földpát-tartalmú kőzetek elmálásából keletkezett s amelyet másodlagos fekvőhelyekről bányásznak, kísérleteinek bizonyága szerint, ha kemény porcellánra nem is, angol porcellán gyártására alkalmas.*) Mindazonáltal azt hiszem, hogy mint edény mintáit is, finomabb porcellánjaihoz a kaolint Bretzenheim herceg külföldről hozatta. A legrégebb bécsi minta, amelynek csak díszítésében más regéci analógiája a sárospataki várban ránkmaradt, 1833-ból való gyümölcstartó kosár, fenekén az általánosan ismert s a máz alatt fehérén benyomott méhkasalakú bécsi bélyeggel.

Ezt a 28 cm széles négyszögletes bécsi porcellánkosarat apró, szétszórt piros rózsák díszítik. A mintájára

*) Petrik Lajos: A magyarországi porcellánföldről, különös tekintettel a riolit-kaolinokra. Budapest 1877. Ösmertette a Művészi Ipar III. k.-ben 21. l.

Hogy Regécen eredeti minták után csakugyan készültek plasztikus díszítésű porcellántárgyak, annak egy tényszerű bizonyosága 1846-ból. Ennek tinta- és porzórtartó kagylója fölött egy magyar huszárt és egy csikóst ábrázoló szobrocška látható, a kettő között a magyar címer. A 24 cm magas darab tarka színezésével nem éppen művészi munka; tucatárúnak készült, amelyből a pataki várban plasztikus díszítés nélkül is maradtak fenn példák. Két ilyen 15 cm magas tintatartót, tollszárnak való tálcáján festett virágok díszítenek.

Formája következtében érdekes talána legrégebb regéci porcellántárgy egy 13 cm magas kehelyalakú fehér virágváza, amelyet pusztán vékony aranyvonalak díszítenek. Ennek fenekén is megvan, de évszám nélkül a REGECZ jegy. A regéci porcellán technikai kiválóságának fényes bizonyosága, hogy a pataki várban egy ebből készült s egykor 160 darabból állott porcellán asztali készletet még ma is használnak. Ez részben ellenbogeni minták nyomán, egyszerű, de ízléses virágdíszítéssel,

a mártásos csészéken és leveses tálakon plasztikus elemekkel is, 1847-ben készült s külföldi mintáiból néhány darab a pataki várban szintén máig fennmaradt. Mint-hogy addig Magyarországon még nem készült porcellán, a regéci gyár mintákat sem találhatott hazánkban. A herendi gyár, amelyet a múlt század harmincas éveinek végén Fischer Móric vett át, 1845-ig még csak kísérletekkel foglalkozott, ettől kezdve pedig 1852-ig szinte kizárólag a meissenai porcellán utánzását tekintette főfeladatának. Művészi szempontból véve, a regéci gyár Bretzenheim Ferdinánd herceg irányítása mellett ugyanakkor már különb eredményeket ért el. Ezek bizonyosságai a díszedények, amelyeket fejtegetéseimmel kapcsolatban képekben is bemutatok.

A legrégebb ezek közül a 3. képünkön jobbfelől látható 32 cm magas füles korsó, amelyet mélyszéles zöld színezésű alapon aranyozott keretbe foglalt ideális tájkép díszít. Ennek Sárospatak környékéről merített motívumai sorában jobb felől ott látjuk a pataki vár XIII. század-

beli lakótornyát is. Balfelé a képnek mintegy közepén obeliszkszerű emlék mered a magasba. Az előtérben a deszkakerítés mellett két ritka lombos fa között útszéli kőeszület látható, balfelől a háttérben a város tornyai. Az arányaiban is elég helyes kancsó fehér szája elül kicsőrösödik s itt alján aranyozott szőlőlevelek díszítik, alighanem annak a jeléül, hogy boros- vagy mustoskancsónak készült. Az edény fenekén a bélyeg REGE CZ s az évszám 845; ezenkívül itt még egy 1 és 3 számot nyomtak be.

Határozottan mustoskancsónak mondhatjuk s szájában szűrővel van elrekesztve a 3. képünkön balfelől látható edény, amely 40 cm magas s fenekén a REGE CZ jegyen kívül az 1846. évszám utolsó három jegye olvasható. A szinte hófehér porcellánkancsót alján és nyakán

4. ábra. Regéci porcellánszelence 1846-ból.

aranyozott szalag, hurokformájú fülén aranyvonalak díszítik. Erőteljesen kiöblösödő testén játszi könnyedséggel festett aranyozott indák és betűformájú cikornyák futnak végig. Az edény hasát közepén miniatürszerű finomsággal megfestett hármasszőlőgerezd díszíti, kék, piros és zöldes színű bogyókkal, a száj alját ismét apró aranyozott levélfűzérkéék. A mustoskancsó díszítésében még inkább az empirre emlékeztető stílus érvényesül. Határozottan Biedermayer jellegű, a 4. képünkön látható 33 cm magas fedeles porcellánszelence, amelyet ismét aranyozott sávok között és fehér alapon, testén és fedelén egyaránt naturalisztikusan ábrázolt pompásan festett virágok borítanak el. Az akkori díszkertek minden pompáját látjuk itt összehalmozva a korra nézve jel-

lemző zsúfolt csöndéletszerű csoportosításban. A szivárvány valamennyi színében pompázó virágok fölött tarka szárnyú pillangók röpködnek. A virágok szirmainak buja pompájából csak itt-ott hajt ki szerényen néhány zöld levélke s leheletszerűen odavetett magasba kúsó inda. A múlt század derekára nézve jellemző virágcsendéletképeknek szinte klasszikus példája ennek az edénynek a díszítése, amelynek mestere alighanem a gyárnak az a festőművésze volt, aki a Bretzenheim arcképevel díszített edényen nevét is megörökítette.

Ez utóbbi szintén fedeles és hengeres alakú szelence (5. ábra) s bélyege és évszáma ugyanaz: REGE CZ

5. ábra. Regéci porcellánszelence Bretzenheim Ferdinánd herceg arcképevel. 1846.

846. A mustoskancsón levőkhöz hasonló aranyozott cikornyák között testének szinte egész mellső felét tölti ki Bretzenheim Ferdinánd herceg arcképe. A szépiámodorban egy színben festett, de rendkívül változatosan árnyalt finom porcellánkép karosszékében ülve ábrázolja a regéci gyár tulajdonosát és mecénását. A javakorában ábrázolt főúr, bonhomiótól sugárzó, Kossuth-szakállas arca elgondolkodva fordul balfelé. Vállas alakján két gombsoros kabát feszül, nyakán többszörösen körülcsavart kendő. Az edény alján, fehér alapon ezeket az aranyozott írott betűs szavakat olvashatjuk: *Hertzeg Bretzenheim Ferdinand alapítója és tulajdonosa a Regézi Porcellán Gyárnak.* Az arckép alján, a jobb sarokban a festő örökítette meg magát:

Jos. Paulus. Hogy ki volt ez, ennek nyomára jutnom eddig nem sikerült. Valószínűleg bécsi ember volt, aki a bécsi porcellángyárban ennek hanyatlása korában vált feleslegessé és egyidőre Regécén talált munkát. A Paulus családnév azonban a felvidéken sem ösmeretlen. Eperjesen még ma is úgy nevezik a Pauluskertet, amelynek egykori tulajdonosa ott a múlt század derekán postamester volt. Szavahihető hagyomány szerint Bretzenheim herceg regéci gyárának porcellánédnyeire maga is festett virágokat. Általában azonban a gyár művészi erőiről, szervezetéről, külföldi és hazai összeköttetéseiről csak a sárospataki levéltár vasajtós helyiségének hozzáférhetővé tétele esetén fogunk határozottabb adatokra szert tenni. Eddig csak az bizonyos, hogy 1848-ban, alighanem a szabadságharc viharai miatt, művészi munka már nem készült a gyárban. A fellebb említett virágos díszű asztali készlet 1847-ből való.

Az 1848–1849. évi szabadságharc leveretése után Bretzenheim herceg anyagi jóléte alapjaiban megrendült s akkor a regéci gyár mint porcellángyár már nem létezett. Mint fellebb említettem, Bretzenheim Ferdinánd herceg 1855-ben halt meg s a sárospataki plébániatemplomban temették el, ahol 1875 óta, akkor elhalt felesége, született Schwarzenberg Karolina hercegnő is nyugszik, aki a férje adósságai rendezésére átengedett vagyona fejében jutott ennek halála után a pataki uradalom birtokába. A hercegné halála után az uradalom több darabra oszlott. Sárospatak örökösei részéről 1876-ban néhai Windisch-Graetz Lajos herceg lovassági tábornok, csapatfőfelügyelő kezére jutott, Bretzenheim herceg leányai útján Tolcsva a Waldblott bárók, Tállya a Maillóth bárók birtokába került, akiknek ottani kastélyában és a Wallis grófok palotájában Bécsben állítólag még szintén sok a regéci porcellán.

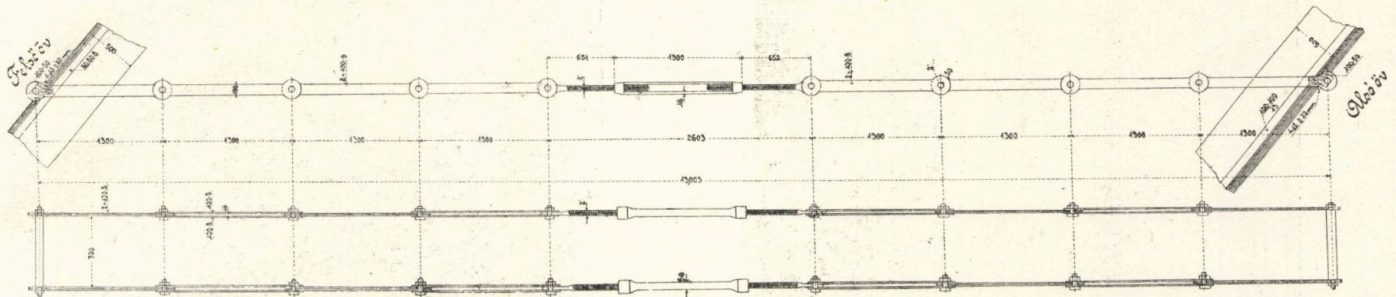
A pozsonyi Ferencz József közüti Dunahíd megerősítése.

FELSMANN ISTVÁN-TÓL.

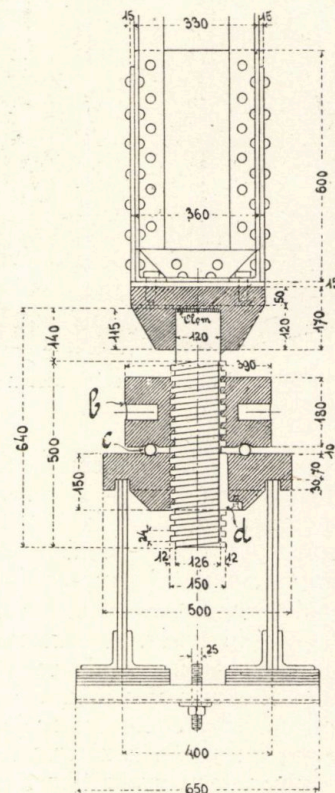
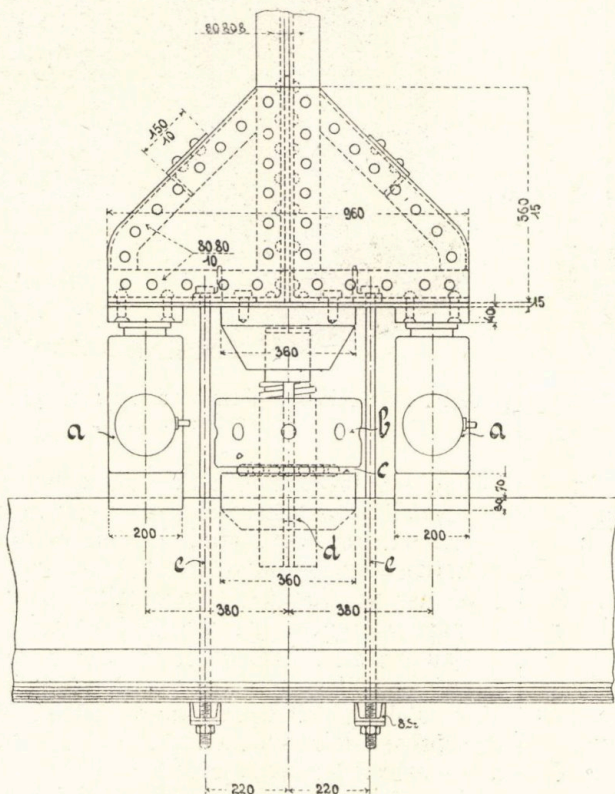
Az épülő pozsony-bécsi villamos vasút az 1889–91. évben épült Ferencz József Dunahídon fog áthaladni, melynek főtartóiban erre való tekintettel egyes rácsrudakat meg kellett

erősíteni, egyeseket pedig teljesen új, erősebb szelvényű rudakkal kellett kiváltani.

Az egész híd az 1. ábrán látható két 31^m, négy 74^m

2. ábra. A fedőrudak kiváltására szolgáló vonólánccal elől- és oldalnézete.

4. és 5. ábra. A ducokat megfeszítő szerkezet oldalnézete és metszete.